

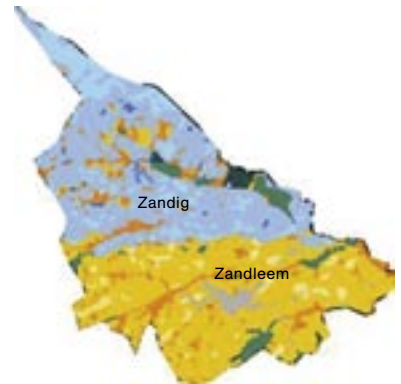

Bodemkaart van Ruiselede [GIS-Vlaanderen]

Drainage kaart van Ruiselede [GIS-Vlaanderen]

Massart heeft Ruiselede niet toevallig meerdere malen in beeld gebracht. Deze landelijke gemeente maakte immers deel uit van het bedrijvige West-Vlaanderen dat gekenmerkt wordt door zijn molenlandschap. De verschillende Massartbeelden over Ruiselede, gaande van deze van het Sint-Pietersveld tot en met het beeld waar de Knokmolen op de achtergrond te zien is, illustreren de transformaties in de agrarische sector die deze gebieden de laatste eeuw hebben ondergaan.

Een rurale geschiedenis

Aan de basis van deze veranderingen ligt het verband met de geologische scheiding tussen Zandig en Zandleem Vlaanderen. Ruiselede heeft daardoor een geologische bodemsamenstelling die in het noorden verschilt van die in het zuiden, met als gevolg dat watervoorziening en afwatering er verschillend zijn. Het zuiden kent een grotere agrarische ontwikkeling, terwijl het noorden meer bos en natuur bezit. Voor de gemeente is die verscheidenheid een belangrijke troef; vele van deze gebieden zijn vandaag immers beschermd en erg waardevol. Zo zijn de zogenaamde 'Gulke putten' – de naam zou komen van de term 'gelijke putten', terug te vinden op oude kaarten – vandaag een natuurgebied binnen het Europese Natura 2000-netwerk. Het gebied is een relict van de vroegere uitgestrekte 'woeste gronden' van het laatmiddeleeuwse Bulskampveld met talrijke vijvers, ontstaan door het afdammen van beken voor de viskweek. Het gebied is rijk aan natte en droge heide, heischrale graslanden, hakhout met bloemenrijke paden en open plekken met orchideeënrijk hooiland. De putten zijn bewaard gebleven dankzij de aanwezigheid van het – ondertussen eveneens beschermde – Radio-Elektrisch Centrum in Wingene-Ruiselede. Er wordt nog steeds op regelmatige basis gemaaid en gekapt waardoor het heidegebied ongewild heel goed in stand is gehouden. Techniek en natuur gaan hier zusterlijk hand in hand. Het reservaat is een schoolvoorbeeld van natuurbeheer en krijgt dan ook veel belangstelling uit de wetenschappelijke wereld. Het gebied is niet vrij toegankelijk omdat het funktioneert als basis van een zendstation en wordt bijgevolg zeer

Geologische bodemsamenstelling

Het noordelijke en centrale deel van het grondgebied situeert zich op de cuesta [zie Studie Nieuwkerken-Waas] tussen Hertsberge en Lotenhulle. Het zuidelijke deel van de gemeente raakt aan de cuesta van Tielt. [Denis 1992, p. 137] De grondlagen zelf bestaan voornamelijk uit zand met kleilaagjes en zandsteenlagen ertussen. Het bodemtype wordt getypeerd als *Sdh*, hiermee bedoelt men een matige, natte zandleembodem. Dit heeft gevolgen op het vlak van het bodemgebruik. Zo zijn de noordelijk gelegen gronden vochtiger maar de zandige bodemsamenstelling doet dit voordeel teniet. Men vindt hier niet toevallig het oude heidegebied of de 'natte heide' van Bulskampveld terug. Het zuidelijk deel met zandleembodem bevat de gewenste vochtigheid voor akkerbouw. Dankzij de eeuwenlange bewerking van de bodem komt het volledige grondgebied in aanmerking voor akkerbouw, in het bijzonder de maïsteelt omdat dit voedingsgewas geen te hoge eisen aan de bodem stelt. Mais is als veevoeder noodzakelijk omdat deze landbouwstreek in hoofdzaak op de varkenskweek is gericht.

Bulskampveld

Tot op vandaag is het Bulskampveld een gebied dat talrijke sporen van vroeger draagt. Het provinciedomein Lippensgoed-Bulskampveld, dat 225 hectare groot is, maakt deel uit van het grootste openbaar groengebied van West-Vlaanderen. Aansluitend bij het domein bezit het Vlaamse Gewest iets meer dan 280 hectare waaronder de Vagevuurbossen, aan de overkant van de weg Beernem-Wingene. Uitgestrekte loof- en naaldbossen, imposante drevén, heiderestanten, akkers en weiden vormen de onderdelen van een gevarieerd geheel. Het kasteel in neogotische stijl wordt omgeven door een park met indrukwekkende bomen.

Ruiselede in 1777. (dorpskern is gemarkeerd) [Ferraris]

weinig door de mens verstoord.

De interactie tussen mens en leefomgeving is voor Ruiselede van oudsher cruciaal. De eerste sporen van menselijke aanwezigheid dateren er van de bronstijd. Archeologisch onderzoek en luchtfotografie hebben meerdere grafheuvelcirkels uit deze periode aan het licht gebracht. [Semey 1994, p. 103-110] De naam Ruiselede zelf duikt met zekerheid reeds in de vroege middeleeuwen op.

Opgravingen in de huidige kerk hebben Romeinse resten blootgelegd. Reeds omstreeks de jaren 900 was er een kerk aanwezig in het dorp die daarmee de samenleving niet alleen ruimtelijk maar ook sociaal-politiek structureerde. Voor de dorpsgemeenschap was de Kerk, naast de wereldlijke overheid, een bestuursinstantie waar rekening mee werd gehouden. [Hasquin 1980, p. 936-938] De kerkelijke opdeling in zogenaamde 'tiendenwijken' gaf aanleiding tot een grondgebruik verleend in ruil voor de kerkelijke tiendenbelasting; die werd betaald met landbouwproducten. Eén tiende deel van de grondopbrengst ging als cijns voor ondermeer het vruchtgebruik en het zielenheil naar de kerk; als gevolg hiervan was men verplicht op een zeer intensieve manier aan landbouw te doen. Ook de wereldlijke machthebbers hadden vanaf de middeleeuwen invloed op de organisatie van het grondgebied. Ruiselede maakte in de elfde eeuw deel uit van het domein van de graven van Vlaanderen. Hiermee viel het onder het leenstelsel, dat sterk op de landbouw gericht was. Enkele waardevolle hoeven en restanten van kunstmatige, omwalde hoeveheuvels (moten) getuigen nog steeds van deze periode, bijvoorbeeld de tempelierhoeve Ter Vlaagt, hoeve Axpoele (waaruit het huidige gemeentewapen is voortgekomen), de nog omwalde moten Poelvoorde, Vossenhol en Mortelwalle.

Tijdens de Oostenrijkse periode werd de voorspoed van het gebied verder gestimuleerd dankzij enkele maatregelen met ruimtelijke consequenties. Zo kwam er een vrijstelling van grondbelasting voor nieuw ontgonnen braakliggende gronden en voor heidegebied dat tot landbouwgrond of tot bosgrond werd getransformeerd. Vooral de gronden in het noorden van Ruiselede kwamen hiervoor in aanmerking. [Depredomme 2001, p. 175-182] De kaarten van graaf de Ferraris maken duidelijk dat het grondgebruik verschilde naargelang de bodemgesteldheid. [Ferraris 1965, krtbl. 26 (E°), nrs 1-4] Het patroon van de percelen in het zuiden contrasteert zichtbaar met het noordelijk deel.

In navolging van vroegere tijden trok de overheid in het jonge België de kaart van de modernisering. Dit betekende dat ook het grondgebruik ten dienste werd gesteld van vernieuwing en verandering. In 1847 bracht een Belgische wet de oudere vrijstelling van grondbelasting voor het ontginnen van oorspronkelijk heidegebied als bos- en landbouwgrond, van 10 naar 15 jaar. Deze extra stimulans zorgde voor meer bedrijvigheid in de graan- en oliesector; molens in het landschap waren hiervan de ruimtelijke getuigen. Halfweg de negentiende eeuw telde Ruiselede zelfs dertien molens. Daarvan staan er nu nog twee overeind, allebei beschermd.

Rond 1840 zorgde een crisis voor tal van sociale en economi-

Ruiselede

Het bestaan van Ruiselede als nederzetting staat pas onomstreden vast vanaf de middeleeuwen. Ruiselede is een Germaanse naam. In een levensbeschrijving van de Heilige Amandus (633) wordt het volgende citaat aangetroffen: "Thielt, Meulnebeke ende Ruiselede ende andere dorpe, die ic niet al can ghenoeien noch getal." 'Ruselede' betekent mogelijks rietachtige plaats (ruis) bij een waterloop (lede). Het feit dat het gebied door een aantal beken wordt doorkruist kan deze stelling bevestigen. [Depredomme 2001, p. 175-182]

Oude omwalde hoeven op een motte ten zuidoosten van Ruiselede [Ferraris]

sche rampen die vooral voor de gewone bevolking catastrofaal waren. De hongersnood sloeg hard toe en de tewerkstelling die quasi volledig afgesteld was op de landbouw stond onder grote druk door de vele misoogsten. De lokale overheden probeerden hieraan te verhelpen door ondermeer Ruiselede beter te ontsluiten. Een tramlijn werd aangelegd en de weg tussen Aalter en Ruiselede werd rechtgetrokken en verhard. De inwoners konden zo makkelijker buiten het eigen dorp werk zoeken.

De twintigste eeuw luidde op zijn beurt belangrijke transformaties in. De gemeentegrenzen werden grondig herzien. In 1947 werden de parochies Kruiskerke, Ruiselede Onze-Lieve-Vrouw en Doomkerke samengevoegd. [Braet 1997, p. 105-169] Ondanks deze fusie van gemeenten bleef de daling van het bevolkingsaantal aanhouden als gevolg van een tekort aan tewerkstellingskansen en een hieruit voortvloeiend uitwijken van dorpelingen naar Gent, Wallonië, maar ook Frankrijk en Amerika. [Hasquin 1980, p. 936-938] Ook heel wat infrastructuurle veranderingen kwamen tot stand. De vermelde buurtspoorlijn Tielt-Aalter bijvoorbeeld werd na de Tweede Wereldoorlog opgedoekt wegens het hoge kostenplaatje. Daarentegen werd wel de nationale autoweg N37 in 1986 aangelegd, ten oosten van het dorpscentrum.

De landbouw in Ruiselede speelde eveneens in op de veranderende economische realiteit en specialiseerde zich volop in de varkensweek. In het dorpscentrum werd een slachthuis uitgebouwd dat vandaag een belangrijk economisch gegeven is voor de gemeente. Deze moderne agrarische economie, agro-industrie, had natuurlijk een zware impact op de ruimtelijke structuur. De percelen werden terug groter en rechtlijner, er verschenen andere gewassen en de agroalimentaire specialisatie deed zijn intrede. Mobiliteit en bebouwing namen sterk toe, al dan niet gestimuleerd door de veranderende agrarische oriëntatie. Hierdoor werd het landschap van de twintigste eeuw hertekend op een voordien ongekenne schaal. Gelijklopend met de snelle transformaties en de toenemende mobiliteit, namen de diversiteit en de authenticiteit van het landschap in de twintigste eeuw af.

Het beeld van een agrarische kringloop

Het hoofdthema van Massarts beeld uit 1905 is overduidelijk de landbouw en meer in het bijzonder de kringloop van de agrarische productie uit die tijd. Er zijn ondermeer pas geoogste roggevelen te zien. De hoeven, de molen en de huizen die op de foto zichtbaar zijn, vertegenwoordigen schakels van de toenmalige productieketen van producent tot consument. Het idee van de keten is ook op andere manieren in het beeld aanwezig: Massart fotografeert bijvoorbeeld een rij van negen hooimijten die zich tot aan de horizon uitstrekt. De mijting gebeurde op de akkers omdat de boerderijen in de Zandstreek eerder klein waren en te kleine schuren hadden.

Met zowel de molen, de hooimijten, de tuin van de gemeenschapsschool op de voorgrond als de schoorsteen van de stoommachine die bij de molen hoort, verwees Massart zeer nauwkeurig naar de karakteristieken van een in de Zandstreek

Bevolkingsaantal

Overzicht bevolkingsaantal 18de-20ste eeuw

1765	2.347
1846	6.773
1910	6.950
1961	5.226
1975	5.019
1977	5.001

Diversiteit

Vlaanderen is op macro-schaal aan het eind van de twintigste eeuw geëvolueerd naar een lappendeken van verschillende ruimten en actoren. Landbouwgebieden over het hele grondgebied met elkaar vergelijken is dan ook vaak speurwerk naar verschillen die moeilijk te vinden zijn. Hierin wil de ruimtelijke planning verandering brengen. Het landschap herbekijken en aan de gebieden verschillende historisch en ruimtelijk gestructureerde accenten toekennen om de diversiteit te bevorderen die op een duurzame manier moet worden gerealiseerd, is een opdracht voor de toekomst. Primordiaal is paal en perk te stellen aan het samengaan van onverenigbare ruimtegebruikers zodat zonevreemdheid wordt voorkomen.

Mijting

Het mijtingsproces was een typisch fenomeen voor een eerder arme landbouwregio. De hooimijten, opeengestapeld hooi rond palen met een licht dak, dienden als bewaarplaats buiten de hoeven. Hiermee werd het gevaar voor verlies door brand deels vermeden. De schuren op de boerderijen waren daarnaast ook meestal te klein in het oogstseizoen, rekening houdend met de tweevoudige oogst in de Zandstreek. De landbouwers waren niet in staat om grote gronden te verwerven, laat staan ruime schuren en boerderijen te bouwen. [Lindemans 1994, p. 470] De kleine akkers werden bovendien steeds verder opgesplitst door erfenisopdeling.

gevestigd dorp. In deze streek hadden vele verenigde krachten een grote bodemfertiliteit gecreëerd, maar het bleef voor de kleine boeren evenwel een harde omgeving. Zo moesten de gezinnen vaak uitkijken naar bijverdiensten. Dat kon dankzij de huisnijverheid en de seizoensarbeid. De landbouwcrisissen van de negentiende eeuw hadden een verstorende invloed op de pre-industriële landbouwmethoden. Door het invoeren van nieuwe technieken kon deze streek na de grote depressies overeind blijven. Dankzij intensief werken slaagden de kleine boeren erin de productie te behouden. Machines waren voor deze streek alsnog uit den boze. De kleine percelen en de hoge bezetting per hectare had tot gevolg dat arbeidsbesparende machines niet konden ingezet worden. Deze kleinschaligheid bracht ook problemen met zich mee op het vlak van nieuwe bemestingstechnieken. In essentie slaagde men er vooral in het hoofd boven water te houden door een heroriëntatie van de teelten en de veestapel. Het eindresultaat is bewonderenswaardig: grote teeltvariatie, dubbele oogsten en een intensieve cultuur, alles met kleinschalige bedrijfjes zonder al te grote investeringen in mechanisering. [Seebohm Rowntree 1911, p. 633] Om de productie op peil te houden werd elk stukje grond gebruikt. Het succes bleef niet uit en velen keken vol verwondering naar hetgeen ze het 'Vlaams landbouwwonder' noemden.

De landbouw onder druk van de industrialisering

Het perceel op de voorgrond van een archieffoto uit 1910 toont het proefveld van de toenmalige gemeenteschool. Net dit perceel is eveneens zichtbaar bij Massart. Hier werd toegepast onderwijs over de boerenstiel verstrekt. [Verhulst et al. 1980, p. 41-53] Het is ondermeer via deze kennisoverdracht dat het landschap voortdurend veranderde en zijn ruimtelijke ontwikkeling kende doordat er generaties lang op dezelfde manier werd gewerkt. Het werken via vaste procédés zorgde immers na langere tijd voor een geheel eigen landschapstype afhankelijk van streek tot streek. De uitgebreide transformaties die zich bij de moderniserings- en industrialiseringsgolven in de primaire sector voordeden, golden voor heel Vlaanderen en leidden tot een homogenisering van het bodemgebruik. Meer in het bijzonder ontwikkelde de landbouw in Ruiselede zich binnen een verregaande en massale specialisatie in de varkenskweek en de teelt van voedergewassen. Hierdoor verdween de vroegere aandacht voor diverse graangewassen. De gedwongen uitbreiding van het machinepark van de landbouwer leidde tot professionalisering en tot een gespecialiseerde agrarische sector. Het aandeel van de landbouw in de totale benutte oppervlakte nam in absolute termen af en de overgebleven landbouwpercelen werden groter. Daartegenover staat dat de gronden ook intensiever werden gebruikt en dat het evenwicht tussen mens en natuur verstoord geraakte. Industrialisering en agrarisch ruimtegebruik kunnen in het geval van Ruiselede niet langer los van elkaar worden behandeld. Op de foto van Charlier is er enkel nog grasland op de voorgrond waar te nemen. De loods die op het tweede plan op deze foto te zien is, is een werkplaats die reeds een 40-tal jaren wordt gebruikt om fietsen en bromfiets

Landbouwcrisissen

De late negentiende eeuw kondigde zich aan als een periode van depressie. De eeuwenlange harmonieuze relatie tussen de ruimte en haar gebruiker kwam onder druk te staan. Zo werden met de oogstcrisissen (o.a. de schimmelziekte bij de aardappelen) van 1845 de oude agrarische structuren in Vlaanderen danig op de proef gesteld. [Verhulst et al. 1980, p. 41-53] Tot ongeveer eind 1870 werkten de mensen op het land volgens aloude, pre-industriële methodes. Methodes die echter niet bestand leken te zijn tegen deze crisissen. Tot overmaat van ramp zette zich de industriële revolutie volop door. Daardoor kwam ook het aanvullende loon van de huisnijverheid onder druk. De landbouw was echter stevig verankerd in het Vlaamse landschap en ondanks grote tegenspoed bleef de primaire sector overeind. De grote crisissen bleken weliswaar invloed te hebben op de tot dan eerder immobiele landbouw. Toch zal die landbouw niet aan de tegenspoed ten onder gaan. Belangrijker was echter het inzicht dat men niet langer om de volgende crisisfeiten heen kon: minder landbouwers, invoer van goedkoop Amerikaans graan en toenemende concurrentie door de industrialisering. In deze sfeer werd gewerkt aan een oplossing voor een minder artisanale landbouw. De oprichting van de Boerenbond eind negentiende eeuw (20 juli 1890) was een eerste hulp. [Verhulst et al. 1980, p. 41-53] Door het voorzien van aangepast onderwijs, het invoeren van nieuwe landbouwtechnieken en de uitbouw van betere infrastructuur werd het buitengebied stelselmatig verder ontwikkeld.

Homogenisering van het bodemgebruik

De afgelopen decennia nemen we een gigantische toename van de veestapel waar, de cijfers zijn onthutsend. Met deze van de bodem losgekoppelde landbouw hangt een vrij homogeen bodemgebruik samen waarbij de maïsteelt overheerst. De specialisering die pas goed begon in de tijd van Massart en de redding betekende voor de landbouw na de laatste crisis van 1880-1895, zette zich dus in een vrij extreme zin door. [Verhulst et al. 1980, p. 127] Zo getuigen de agrarisch industriële bedrijven vandaag van een ingeperkte biodiversiteit (bijvoorbeeld vleesverwerkende en groentebedrijven). Ondanks de eerder achtergestelde positie ten opzichte van de andere industriële gebieden, die beter aansluiten op de Vlaamse Ruit, volgt de West-Vlaamse regio dezelfde trend. Specialisering, stijgende mobiliteit en bevolkingsdruk met bijhorende verlinting zorgen ook hier voor een verstedelijking zoals in de rest van Vlaanderen.

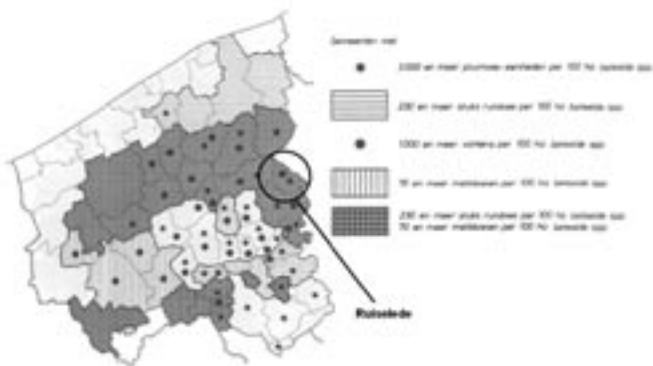
Verandering in de veestapel, 1950-1980

	1950	1980	Procentueel
Rundvee	936 000	1 106 000	+ 18%
Varkens	1 344 000	5 229 000	+ 290%

Bewerking Massart foto (1905) en foto gemeenteschool (1910), beide genomen vanaf de Goudenstermolen.

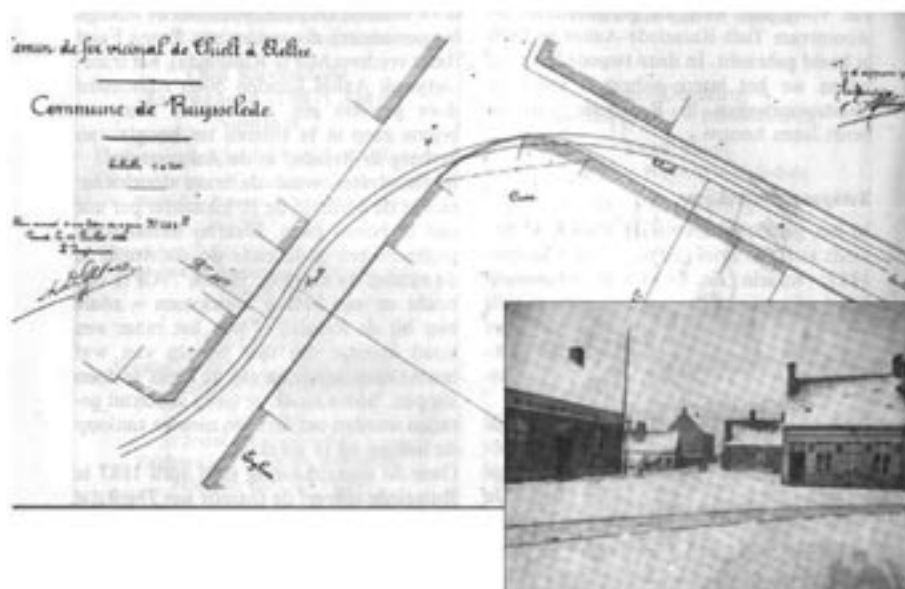

Gebieden met intensieve veeteelt, 15 mei 1978. [WES]

Gespecialiseerde agrarische sector

Een analyse van de cijfers toont aan dat de agrarische sector begint te krimpen. De overblijvende bedrijven zijn enkel nog rendabel dankzij het werken met grotere percelen, bedrijfsmechanisering en specialisatie in marktgerichte producten. Dit resulteert in een grote aandacht voor de veeteelt en een quasi stilstand voor de meer traditionele graanproductie (zie ondermeer de tabel, rubriek 'schovenbindmachines') die bij Massart nog zo zichtbaar was. Parallel aan de industriële sector komt de primaire sector met zijn nieuwe, grotere schaalverhoudingen stilaan in conflict met de andere ruimtegebruikers. Het gevolg hiervan is dat de agrarische sector niet langer de sympathieke buur van weleer is. Meer dan eens raken gescheiden zones ongewild vervlochten, bijvoorbeeld door de uitbreiding van woon-, bedrijfs- en agrarisch gebied. Bekeken over een periode van tachtig jaar is West-Vlaanderen op vlak van ruimtelijke veranderingen zeker geen ongerept landschap zoals vaak wordt aangenomen. Het is na de Tweede Wereldoorlog veranderd in een regio die in hoge mate gespecialiseerde landbouw promoot. De kaart toont duidelijk de concentratie van varkens en koeien in deze provincie. [Thijs et al. 1981, nr. 26, p. 220]

Tracé van de tramlijn in de Aalterstraat (1886) en foto van deze locatie nabij café De Reisduif (1908). [Heemkring Oud Ruyselede]

sen te fabriceren. Het dak van waarop Charlier zijn foto nam is het dak van het vleesverwerkende bedrijf De Coster NV. In heel landelijk Vlaanderen is een soortgelijke expansie met meer industrieel getinte ontwikkelingen waar te nemen. De landbouw is niet langer de ambachtelijke boerenstiel van weleer. Grote boerderijen met bijhorende, uniforme silo's en stallen vormen de nieuwe horizon in de meer landelijke regio's. Bij deze ontwikkeling moeten vragen worden gesteld naar de ruimtelijke draagkracht. De kleine boer heeft onherroepelijk baan moeten ruimen voor de winstgevende onderneming van de agro-economie. [Verhulst et al. 1980, p. 127] Bijgaande tabel geeft inzicht in een aantal opmerkelijke veranderingen binnen deze sector.

Selectie van statistische gegevens over de primaire sector

	1950	1960	1970	1978
Landbouwoopp. (x1000ha)	1 752	1 660	1 542	1 447
Aantal bedrijven (x1000)	330	264	183	126
Gemiddelde opp. (ha/bedrijf)	5.3	6.3	8.4	11.5
Aantal tractoren (x1000)	9.7	44.2	90.9	101.1
Aantal schovenbindmachines (x1000)	38.8	39.0	xx	xx
Percentage bedrijven die varkens houden	56.4	51.6	45.5	38.6
Gemiddeld belang de productie van varkens (per bedrijf)	6.7	10.3	44.5	104.6

Buurtspoorwegen en moderne mobiliteit

Talrijke Massartsites konden begin twintigste eeuw worden bereikt met het openbaar vervoer. Het goed doordachte systeem van de Belgische buurtspoorwegen had immers vanaf het derde kwart van de negentiende eeuw afgelegen landsdelen en buitengebieden succesvol ontsloten en vastgeknoot aan de algemene economische ontwikkeling van het land. In 1886 sloot Ruiselede zich aan bij dit verhaal met de aanleg van de lijn Tielt-Aalter met een halte in het dorp. Vanaf de plechtige ingebruikname van de lijn op 7 december 1886 reden dagelijks vijf trams tussen Tielt en Aalter. [Van Wouterghem 1987, p. 89-102] Het tracé liep dwars door het centrum van het dorp. Her en der werden percelen onteigend om de sporen te kunnen leggen. Hoogstwaarschijnlijk heeft Massart bij zijn stop te Ruiselede gebruik gemaakt van deze tramlijn daar het eerste station van Ruiselede slechts op een tweehonderdtal meter verwijderd was van zijn fotopunt. Ondanks de eerder schaarse inkomsten werd in 1912 besloten om de lijn te vernieuwen en een nieuwe stopplaats te voorzien. Zo werd voor de tweede maal een stationsplein ingericht. Dit was opnieuw een stimulans voor de groei en de ontwikkeling van deze Ruiseleedse buurten. De gemeente deed zelf intensief mee aan de uitbouw en uitbating van het traject aangezien elke gemeente voor een aanzienlijk stuk aandeelhouder was van de eigen lijn, en er dus alle belang bij had dat de ontvangsten goed waren. Daarnaast was het een belangrijk signaal vanwege de overheid die een duidelijke voorstander was van nieuwe investeringen, dit ook

Ruimtelijke draagkracht

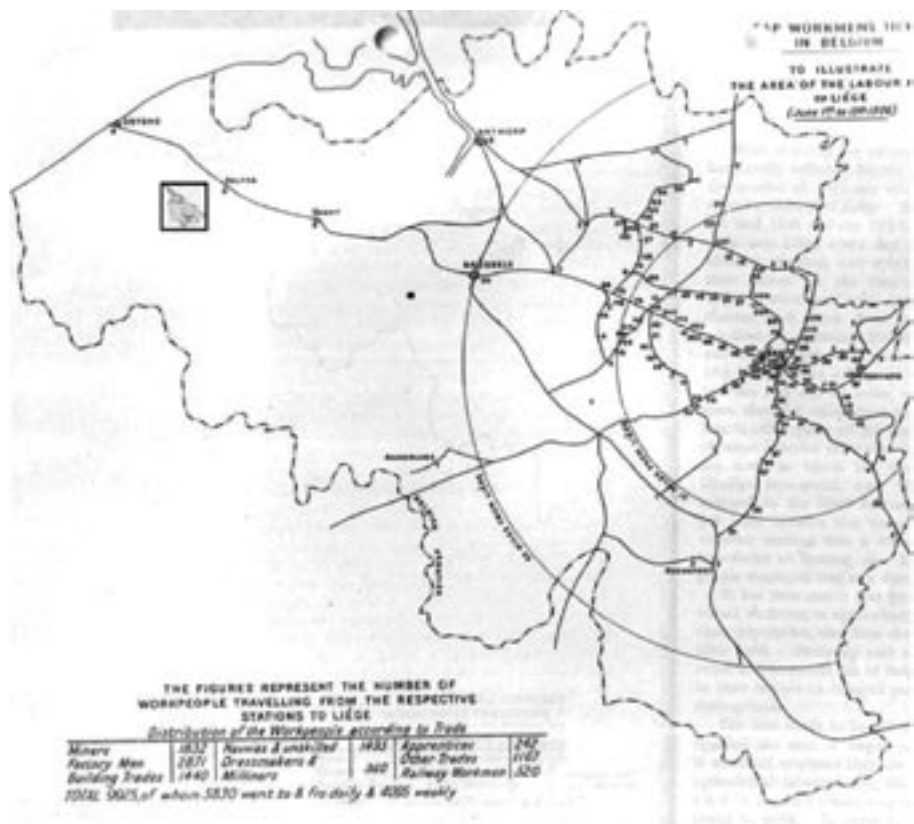
De kustprovincie is ecologisch gesproken sterk afhankelijk van het wel en wee in de landbouw. De agrarische sector is sinds de jaren negentig echter het onderwerp van heel wat discussie. De landbouw draait mee op de internationale markt maar wordt hoe langer hoe meer beschouwd als een sector die het leefmilieu schaadt. Overbemesting, verregaande erosie en andere hinderlijke feiten en schandalen zoals de hormonenkwestie stellen de sector in een kwaad daglicht. De moderne landbouw heeft de grens van de landschappelijke en voor velen ook de maatschappelijke draagkracht overschreden. [Antrop 1987, p. 57]

Agro-economie

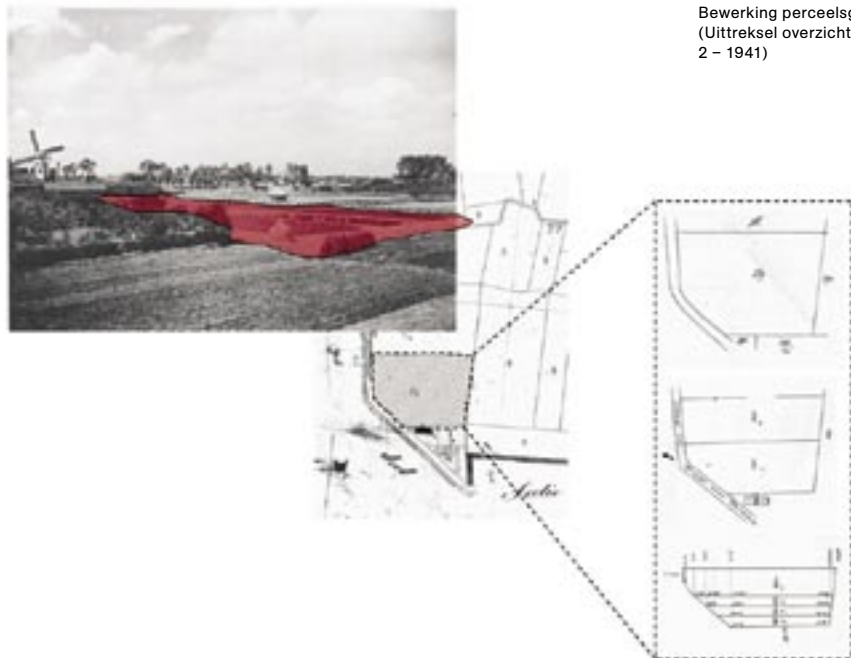
Het platteland kende sinds eeuwen een hoofdzakelijk agrarische invulling. Ongeveer zestig percent van de totale Belgische oppervlakte werd door de primaire sector ingenomen. [Van Hoorick 1993, p. 2] Landelijk Vlaanderen onderging op het eind van de negentiende eeuw echter een grote verandering binnen de agrarische sector die zijn sporen naliet in de twintigste eeuw. Zo is de afhankelijkheid ten opzichte van een 'globale' economische markt veel groter geworden, met alle voordelen, maar ook alle risico's vandien. In de jaren tachtig kende Vlaanderen een economische crisis die ook deze primaire sector niet onberoerd liet. Dit vertaalde zich ondermeer in een kleiner aantal landbouwers en in een verdere specialisatie. Ruiselede en omgeving is een sprekend voorbeeld van deze ontwikkelingen. Het werd langzamerhand anders ingedeeld als gevolg van de ruilverkavelingen en de grootschaligheid in het grondgebruik. Kijken we maar naar de reusachtige varkensstallen (eveneens zichtbaar aan de horizon op de foto van Charlier) en de grote oppervlakten van de maïsvelden. Niet zonder reden wordt door de lokale bevolking de regio vaak als 'de varkensstal van Vlaanderen' bestempeld. Samen met buurgemeenten Tielt en Wingene vormt het de absolute kern van de intensieve varkensweek. De landbouwbedrijven die opduiken in het landschap zien er allemaal uniform uit, het architecturaal verschil met industriële bedrijven is vaak ver te zoeken. Landbouwers worden industriëlen. Ze halen een steeds hoger rendement op steeds grotere percelen. Grootschalige akkers met veevoedergewassen en storende stallen met bijhorende voedersilo's zijn het resultaat van deze niet-artisanale landbouw. Deze kapitalistische evolutie wordt goed geïllustreerd door het buitenmaatse slachthuis dat zich in dorpskom van het landelijke Ruiselede vanaf de jaren vijftig heeft ontwikkeld. De gespecialiseerde agro-economie lijkt hier op zijn limieten te stoten, zowel economisch en maatschappelijk, als ruimtelijk. Ondertussen heeft de gespecialiseerde en geïndustrialiseerde landbouw meegewerkt aan het creëren van gebanaliseerde landschappen die hun eigenheid en onderlinge verscheidenheid verliezen.

Buurtspoorwegen

De *Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen* (N.M.V.B, opgericht op 29 mei 1884) zorgde voor een systeem van openbaar vervoer tot in de kleinste dorpjes. Het idee van deze buurtspoorwegen werd in België gelanceerd met de wet op de tramlijnen van 9 juli 1875. Deze wet had tot doel een aanvullend spoornet uit te bouwen dat de grote steden met de omringende kleine dorpen zou verbinden om zo ook aansluitingen te verzorgen met bestaande grotere

Kaart met treinnetwerk uit 1906. [Seeböhm 1911]

door de bevolking zelf.

Na de Eerste Wereldoorlog werd deze infrastructuur afgebouwd ten voordele van het busverkeer. De Tweede Wereldoorlog luidde definitief het einde in van de buurtspoorweg in Ruiselede. De ontsluiting gebeurde vanaf dan per auto en met de bus.

Variërende percelering, lintbebouwing, ruimtelijke conflicten

De landbouwgrond werd in de negentiende eeuw stelselmatig versnipperd. Het perceel op de voorgrond bij Massart (kadsaternummer 489 sectie B), bijvoorbeeld, eigendom van de gebroeders Dewulf, was in 1835 ongeveer anderhalve hectare groot. Halfweg de negentiende eeuw werd dit perceel, ondermeer door erfenisopdeling, verder opgesplitst in stukken van niet meer dan een halve hectare. Blijkbaar was dit de ultieme benedengrens voor de levensvatbaarheid van een perceel. Ruiselede kreeg gaandeweg een totaal omgekeerde indeling als gevolg van de twintigste-eeuwse ruilverkavelingen en de uitbouw van de agro-economie die grootschalig grondgebruik met zich heeft gebracht. De industrialisatie kende vanaf 1950 eveneens een belangrijke expansie. Halfweg de jaren zestig waren de percelen gelegen langs de verkeerswegen de ideale omgeving om industrie of woonkavels te vestigen. De functie van akker- of weiland viel stilaan weg.

Ook voor bewoning werd Ruiselede stilaan aantrekkelijk. De Bruggestraat en de Knokstraat werden over een periode van veertig jaar volledig volgebouwd. De gronden langsheen de voornaamste wegen waren vaak landbouwpercelen die verder werden versnipperd voor woonkavels. Langsheen deze wegen werden al gauw tal van nieuwe individuele woningen gebouwd, vaak erg herkenbaar en banaal. Met de lintbebouwing slibben de dorpswegen van het Vlaamse landschap dicht. De wetgever werkte bovendien deze verlinting in de hand met de opvulregel van 1978.

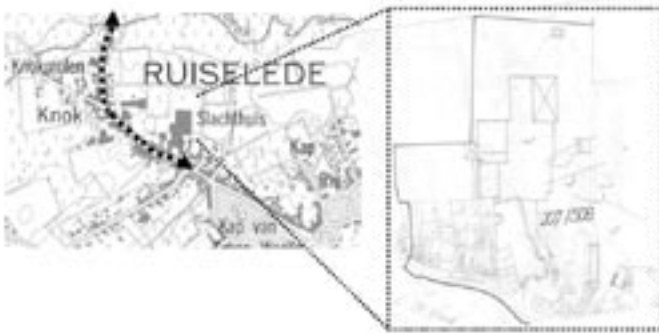
Het slachthuis, tegenstrijdige belangen

Het slachthuis De Coster NV is een familiaal privébedrijf dat zich ontwikkelde na 1945, toen de focus binnen de landbouw verschoof van melkproductie naar slachtvee. 1953 was cruciaal in deze ontwikkeling omdat het slachthuis toen een grootschalige uitbreiding kende. Bij de oprichting situeerde het zich al dicht bij de dorpskern maar kon toch blijven verder groeien. Vanaf de jaren zestig werd het bedrijf in korte tijd echter ingesloten door bouwgrond bestemd voor woningen. Het gewestplan kwam te laat om deze ruimtelijke anomalie op te lossen. Daar waar het slachthuis oorspronkelijk aan de rand van het dorp was gevestigd, ligt het nu 'zonevreemd' omringd door woonbuurten. De reukhinder en de verkeersoverlast van het zwaar vrachtwagenvervoer door de dorpskern zijn onvermijdbaar met het verlangen naar een rustige woonomgeving. [Van Noppen 1990, p. 64] Om dit probleem tijdig op te vangen heeft het bedrijf een aantal gronden aangekocht om zijn terrein te ontsluiten via een nieuwe toegangsweg. De zware vrachtwagens moeten niet langer allemaal dwars door het dorp. Bovendien bouwde het in 1990, wederom op eigen initiatief, een

lijnen. [Henrard 1985, p. 232] België was in het begin van de twintigste eeuw een voorbeeld op vlak van infrastructuur. Het tramnet was internationaal ongeëvenaard, in 1925 bedroeg het totale traject 5 200 kilometer; tot in de verste hoeken van het land konden de mensen zich verplaatsen. Hiermee werd de algemene economie aangezwengeld daar de arbeidskrachten verder van huis konden worden tewerkgesteld en de producten sneller ter plaatse konden geraken. Het succes van de buurtspoorwegen zat naast de goedkope abonnementen, goede verbindingen en de mogelijkheid om ook goederen te vervoeren, vervat in de economische aanleg van de lijnen. In hoofdzaak werden de rails op bestaande wegen aangebracht. Hierdoor kon ook Vlaanderen, dat qua infrastructuur licht achterop hinkte op Wallonië, meedoen in dit nieuwe systeem. Vele buitenlandse agronomen (zoals Seebohm Rowntree) waren erg onder de indruk van de Vlaamse landbouw die na de grote crisis en mits zware inspanningen, productiever was dan ooit. Naast de mechanisering, die ook in het landschap stilaan zijn plaats opeiste, was de toename van de mobiliteit een nieuw gegeven voor de eeuwwisseling. De sociale mobiliteit en het dagelijks spoorverkeer werden steeds intensiever.

Opvulregel (KB van 13 december 1978)

Deze regel liet toe in niet-woonzones, zoals landbouwgebied, de ruimte tussen twee gebouwen die op minder dan zeventig meter van elkaar stonden, te bebouwen. De opvulregel, en vooral de soepele toepassing ervan, is de belangrijkste oorzaak van de lintbebouwing, die als nefast voor de ruimtelijke ordening in Vlaanderen wordt beschouwd. Om de open ruimte te redden, schafte het Vlaams Parlement de opvulregel in 1993 af.

Topografische kaart 1978 en kadastraal schetsblad 207/508 (1983). [NGI, Kadaster]

Luchtfoto met nieuwe weg en waterzuiveringsinstallatie bedrijf De Coster NV (2004). [GIS-Vlaanderen]

Bewerking BPA Bruggestraat (1994). [GIS-Vlaanderen]

[Kempenaers 18]

waterzuiveringsinstallatie. Tot voor een tiental jaren werd het afvalwater ongezuiverd naar het openbare rioleringsnet (zoniet het oppervlaktewater) afgevoerd. Als gevolg van de strenge lozingsnormen en de stijgende heffingen op milieuvervuilende activiteiten is dit vandaag verleden tijd. [Van Noppen 1990, p. 49-51] De exploitatie van een slachthuis werd er de laatste decennia niet makkelijker op. Bovenop de zware concurrentie en de dalende agrarische bedrijvigheid zorgde de naleving van de strenge EU-richtlijnen ervoor dat vele bedrijven in ernstige moeilijkheden zijn geraakt. De gemeente kwam steeds meer onder druk te staan van de burens van het slachthuis, dit ondermeer via het buurtcomité 'Beter Bruggestraat'. Om de werkgelegenheid niet in gevaar te brengen werd op 17 januari 1994 het bijzonder plan van aanleg 'Bruggestraat' goedgekeurd dat het vleesverwerkende bedrijf alsook de werkplaats van het bovenvermelde fietsenbedrijf omvat. Hierdoor wilde de gemeentelijke overheid de werkgelegenheid en de economische activiteit verzekeren. Ook werden enkele stedenbouwkundige voorschriften opgelegd ten voordele van de andere ruimtegebruikers. Zo werd ondermeer een groenscherm opgelegd, voorzien als bufferzone tussen het bedrijf en de woonbuurt. Om deze bufferzone uit te bouwen werd het bedrijf verplicht enkele secundaire gebouwen zoals garages en een tankplaats, af te breken. De ontsluiting via een nieuwe toegangsweg ten noorden van het bedrijf en een maximale bouwhoogte van negen meter behoorde eveneens tot de opgelegde maatregelen. Ook moesten geluidswerende materialen worden gebruikt. Het groenscherm, dominant aanwezig op de foto van Kempe-

naers, was bedoeld om het bedrijf visueel af te schermen, in te passen in de omgeving en een meer landschappelijke inkleding te geven. Daarnaast vormde het ook een milieuhygiënische buffer voor de onmiddellijke omgeving.

Ruimtelijke ordening

In de context van de problemen die zich voordeden met het slachthuis en de tegenstrijdige vormen van ruimtegebruik, ervoer Ruiselede de noodzaak om over een eigen bedrijvenzone te beschikken. Men koos voor de aanleg van een ambachtelijke zone om het karakter van het dorp niet te veel geweld aan te doen. Een eerste ontwerp, gesitueerd ten zuiden van de dorpskern, werd echter omgevormd tot een woongebied. Een tweede plan van het begin van de jaren zeventig, uitgewerkt in samenwerking met de in 1964 opgerichte West-Vlaamse Intercommunale voor Technisch Advies en Bijstand (de WITAB, vandaag een onderdeel van de WVI) had betrekking op het gebied ten oosten van het dorp. [Slock 2004, p. 31-44] De plannen voor een betere ontsluiting via de N37 lagen niet toevallig toen ook op tafel. Ondanks de tegenkantingen van het provinciebestuur werd het gebied bij koninklijk besluit van 16 september 1975 aangeduid als ambachtelijke zone. In uitvoering van de bepalingen van het bijzonder plan van aanleg werd ook aandacht besteed aan het landschap. Zo mogen muren van bijgebouwen niet hoger zijn dan drie meter en moeten de verplichte bufferzones tussen de bedrijven opgevuld worden met groenaanleg onder de vorm van graspartijen en hoog- en laagstammige beplanting. De vraag naar meer bouwgrond voor woningen nam vanaf de jaren zestig en zeventig eveneens sterk toe, evenredig met de afname van de open ruimte. De open ruimte in West-Vlaanderen situeert zich in de buitenstedelijke kernen waar de uitgestrekte landbouwgronden, bossen en natuurgebieden centraal staan. Het gaat hier dus eerder om gebieden die vrij groot zijn van oppervlakte en die zelfs met verspreide bewoning, agro-industriële complexen en nieuwe verkeerswegen nog steeds de indruk geven van een continue ruimte. [Boury et al. 1992, p. 95] Aan bovenstaande eisen betreffende de ambachtelijke zone en geordende bebouwing werd gevolg gegeven aan de hand van twee bijzondere plannen van aanleg die tegelijk ook een einde wilden stellen aan de ongestructureerde bebouwing. Dit gebeurde in twee fasen: vooreerst met het bijzonder plan van aanleg 'Middenwijk-West' van 11 februari 1977; vervolgens met een functiewijziging van een gebied bestemd als ambachtelijke zone in het bijzonder plan van aanleg 'Centrum-Zuid' van 2 oktober 1986. De nieuwe woonvraag werd vooral gestuwd door de nabijheid van Tielt, volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen een 'goed uitgeruste kleine stad', en Aalter, een 'gemeente met centrumfunctie', waar meer tewerkstelling voorhanden is. Het verkeer naar beide centra werd in 1986 verbeterd met de ingebruikname van de Ruiseleedse ringbaan N37 ten oosten van het dorp, om in een snel veranderende wereld overeind te blijven als 'een dorp te lande'. [Depredomme 2001, p. 175-182] Het aantal inwoners van het dorp groeit geleidelijk aan, vooral omdat de aangename woonomgeving nu tal van voorzieningen

Luchtfoto ambachtelijke zone ten Oosten van Ruiselede dorp (1972). [Heemkring Oud Ruysselede]

BPA nr. 1 en 3: situering en detailopname. [GIS-Vlaanderen]

zoals ziekenhuis, brandweer, winkelcentra, tewerkstelling, aansluiting op verkeersknooppunten, binnen handbereik heeft. Er wordt ook naar gestreefd het ruimtelijk erfgoed te beschermen en in te passen binnen de landschappelijke context. Hiervoor wordt gericht gewerkt om de open landschapsruimte volgens een holistische visie op te waarderen naar een landschap dat verder kan blijven bestaan en kan gebruikt worden op een duurzame en rationele manier. [Hofkens 2001, p. 22-25]

Ruiselede in de eenentwintigste eeuw is een landelijke gemeente die overgegaan is op een vernieuwde aanpak van de ruimtelijke ordening met meer aandacht voor een evenwichts-situatie tussen de verschillende soorten ruimtegebruik. Een ruimtegebruik waar woonfunctie en industrie de landbouw overheersen. De in het hart van de dorpskern scheefgegroeide situatie tracht men enigszins op te lossen. Men ijvert er voor de landschappelijke kwaliteiten zo veel mogelijk te beschermen, dit door de oordeelkundige inplanting van nieuwe woonuitbreidingen te voorzien, alsook de verlinting tegen te gaan en door een positionering van een nieuwe ambachtelijke bedrijvenzone buiten het dorp langs een goede verkeersweg. Het behoud en de bescherming van de landschappelijke kwaliteiten in Ruiselede worden ook omgezet in een actief beleid door het vrijwaren van de oude dorpskern met het beschermde neogotische gemeentehuis, de gerestaureerde gemeentelijke Hostensmolen en de beschermde dorpsgezichten. Om deze hedendaagse transformaties te begeleiden, zoals het in een hedendaags duurzaam ruimtelijk beleid hoort, worden relicten meer en meer een belangrijke en structurerende factor.

Een skyline van molens

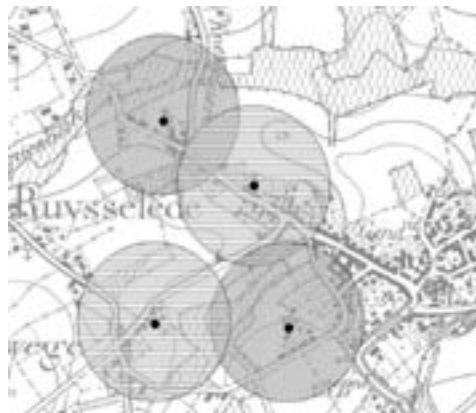
Vertrekkend vanuit het beeld van Massart uit 1905 tot op vandaag kan Ruiselede niet begrepen worden zonder rekening te houden met de eeuwenoude molenskyline. Veel meer dan enkel wat historisch erfgoed, zijn deze molens al meer dan zeshonderd jaar de ruimtelijke bakens in het dorpslandschap, georganiseerd volgens het windvangrecht. Twee molens, allebei beschermd, blijven over, namelijk de nog draaiende Knokmolen (koninklijk besluit van 20 september 1958) en de door de gemeente gerestaureerde Hostensmolen (koninklijk besluit van 17 maart 1949). Het windvangrecht verloor zijn nut bij de opkomst van de stoommachine die de windkracht verving. De Knokmolen, te zien op de foto van Massart, werd gebruikt voor meel- en olieproductie. Hij werd opgetrokken in 1840, 'toen dit blijkbaar nog zinvol leek', zoals Leo Vanhecke kritisch opmerkte, en was tot 1987 in werking. [Vanhecke et al. 1981, p. 46-47]

Net als vele andere werd de molen getroffen door de groeiende concurrentie met de machine en werd hij gekoppeld aan een stoommachine die het landschap een industrieel karakter heeft gegeven. Deze mechanisering had tot gevolg dat het principe van de windvangzone niet langer in stand werd gehouden. Vanaf die tijd werd het molenperceel stapsgewijs volgebouwd. [Deguffroy 1997, p. 43-95]

Samen met de heroriëntering van de molenfunctie zal ook het dorp stilaan inzien dat een degelijke bereikbaarheid én een landelijk karakter troeven zijn voor de toekomst. Vanaf de jaren

Windvangrecht

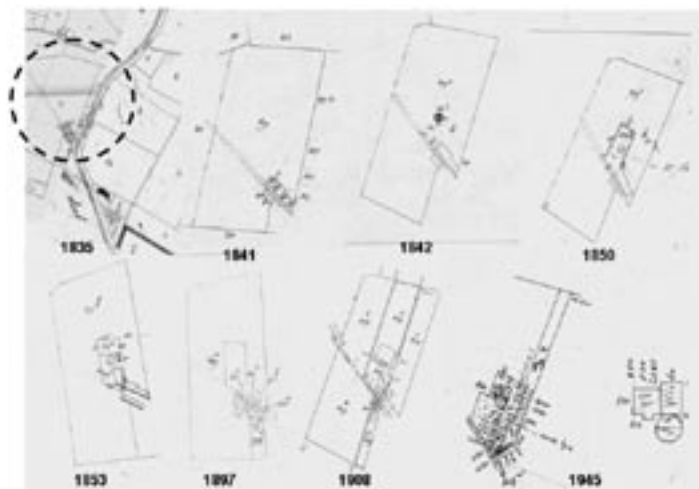
Indertijd dankte een molen zijn nut en rentabiliteit aan de beschikbaarheid van wind. Ruimtelijk gezien hadden molens een enorm draagvlak nodig en mochten zij de onderlinge windstroming niet verhinderen. Hiervoor bestond het windvangrecht. Dit recht bepaalde dat storende ruimtelijke elementen in een gebied met een straal van enkele honderden meter rondom de molens niet konden. [Bauters 1989, p. 157-158] Op basis van bijgaande bewerkte topografische kaart van 1910 wordt dit recht visueel weergegeven. Aan de hand van locatieonderzoek en oude teksten lijkt een windvangzone van ongeveer 150 à 200 meter plausibel. Zoals zichtbaar is op de kaart, overlappen de windvangzones voor de molens van het westelijke deel van Ruiselede elkaar minimaal. Telkens hadden de molens ook een open vlakte als 'uitvalsbasis'.

Bewerking windvangrecht op topografische kaart Ruiselede 21/2 (1910). [MGI]

Molenperceel

Het molenperceel (kadasternummer 809 sectie C), was in handen van Karel Heyndrickx; de molenaar was Ludovick Spiesschaert. Later ging de eigendom over naar de familie Spiesschaert die de molen in 1905 aan Charles Billiet verkocht. Gerard Billiet erfde de molen van zijn vader tijdens de Tweede Wereldoorlog en hield hem draaiende tot 1987. [MGI]

Molenlandschap

Signalen voor een betere ruimtelijke aanpak werden gegeven door het toewijzen van specifieke zones voor industrie en woningbouw waardoor de ruimte gestructureerd en gecontroleerd aangepakt kon worden. Daarnaast moesten de aangeduide waardevolle elementen onderhouden worden naar de toekomst toe. Ondermeer dankzij het besluit van 20 maart 1994 van de Vlaamse regering inzake de instandhouding en het onderhoud van monumenten en stads- en dorpsgezichten, werd ook de waarde van molenlandschappen erkend. Zo is het zesde hoofdstuk van het Vlaamse besluit gewijd aan voorschriften betreffende industrieel erfgoed met daarbij een aantal bepalingen voor het onderhoud en de materiële verantwoordelijkheid van wind- en watermolens.

Perceelsgeschiedenis perceelnr. 809 sectie C, tot 1945. [Kadaster]

Bewerking orthofoto met punt-, lijnrelicten, beschermde dorpsgezichten en traditioneel landschap (2005). [GIS-Vlaanderen]

vijftig is dit ondermeer merkbaar met de bescherming van de bijna verdwenen molenskyline. De Knokmolen, de romp van de Vlaagtmolen en de Hostensmolen maken deel uit van een eeuwenoude molenskyline. Het beschermde gemeentehuis en de Onze-Lieve-Vrouwekerk herinneren aan de geschiedenis van een agrarisch dorp en haar inwoners die door de economisch en ruimtelijke ontwikkeling meer welvaart verwierven. [Landschapsatlas 2001] In de jaren zeventig kwamen het behoud van de molenlandschappen en het bijhorende windvangrecht weer in de aandacht. Tal van bepalingen in verband met de bouwhoogte alsook op vlak van erfgoedbaarheid in de nabijheid van molens werd uitgevaardigd. [Bauters 1989, p. 161] Beschermde molens krijgen ook financiële ondersteuning per omwenteling, dit om goed onderhoud te stimuleren. Jammer genoeg kwamen vele hulpmiddelen te laat of werden deze te weinig nageleefd. Op deze manier werden heel wat molenlandschappen, ook als gevolg van de talloze lacunes in de wet op de bescherming van monumenten en landschappen, onherroepelijk vernietigd. Ruiselede werd stilaan wat minder molendorp. Het besef groeide dat Ruiselede moest kiezen voor een duurzaam ruimtelijk beleid en dat het zich hierdoor kon onderscheiden van gelijkaardige dorpen. Zo wordt vandaag in sterke mate het beeld van het molendorp van weleer gekoesterd en groeit het besef dat ruimtelijke *landmarks* als molens niet waardeloos zijn.

Een raadselachtig fotografisch standpunt

Bij het grondig bekijken van de foto's van Charlier en Kempenaers blijkt dat deze van een ander standpunt zijn genomen dan die van Massart. Lichte verschillen in het perspectief en de verschuiving van de perceelsgrenzen maken dit duidelijk. Deze anomalie is niet de enige in het geheel van de hier gepubliceerde chronofotografische reeksen. In het geval van dit specifieke beeld van Ruiselede is de oorzaak daarvan meteen ook een getuigenis van de onomkeerbare transformaties die het landschap ondergaat. Charlier en Kempenaers namen hun foto van op het dak van het slachthuis De Coster NV in Ruiselede dat ten tijde van Massart uiteraard nog niet bestond. Over zijn precieze standpunt is, behalve de coördinaten, weinig geweten. Wat in zijn foto opvalt is evenwel de hoogte van waarop hij fotografeert. Waar stond Massart? Via een archief-foto, genomen van op de kerktoeren in 1950 en bewaard door de heemkundige kring Oud Ruysselede, wordt duidelijk dat er vlakbij het slachthuis, gebouwd in 1950, een molen op het perceel stond, de Goudenstermolen, (kadasternummer 501 sectie B; 1777-1966). Dit is na nader onderzoek duidelijk de locatie van waarop Massart 'zijn landschap' heeft opgenomen. Het gezicht vanuit deze molen toont de locatie van Massarts opname die ongeveer samenviel met het standpunt vanaf het slachthuis. Zoals heel de omgeving van de Bruggestraat en de Knokstraat in Ruiselede, beiden zichtbaar op de foto's, stond ook de oude Goudenstermolen door de modernisering van de landbouw en van de lokale economie onder zware druk. Na de afbraak in 1966 werd hij vervangen door een schuur. Deze hedendaagse gemaakte foto genomen van op de plaats waar

Bepalingen i.v.m het nieuwe windvangrecht [Bauters 1989]

Bebouwing of beplanting op een afstand van ... t.o.v. een molen	Bebouwings-, beplantingshoogte
0 – 100 m	0 m
100 – 200 m	1 – 2 m
200 – 300 m	2 – 3 m
enz. tot 1000 m	tot 10 m

De verdwenen Goudenstermolen. (1940) [Heemkring Oud Ruysselede]

ook Massart stond, toont het verschil. Een detailanalyse van de foto vanaf de correcte standplaats toont nog meer tekenen van moderniteit; een gsm-zendmast, vertuiningseffecten...

+

Herlokalisering van de oorspronkelijke Massart locatie door middel van de kadastrale overzichtskaart 1835, topografische kaart 1999 en foto uit 1950 met de Knokmolen (1842) en Goudenstermolen (1778-1966). [Kadaster; Heemkring Oud Ruysselede; Gis-Vlaanderen]

Foto genomen vanaf de gecorrigeerde Massart locatie (2005).
[DV]